CENTENARUL MARII UNIRI ȘI SITUAȚIA LINGVISTICĂ DIN BASARABIA ÎN PERIOADA OCUPAȚIEI SOVIETICE ȘI DUPĂ

IULIA MALCOCI[1]

CENTENARY OF GREAT UNION AND THE LINGUISTIC SITUATION IN BASARABIA IN PERIOD THE SOVIET OCCUPATION AND AFTER

ABSTRACT

The paper describes the linguistic situation in Bessarabia during the Soviet occupation, based on concrete examples established in educational institutions and in society. There are given examples of words in the so-called „Moldavian language", as well as the abundant use of Russianisms. The following text refers of the distribution of young Moldovan specialists abroad and their replacement with specialists brought from other Soviet republics. The author makes a foray into the history of the development of the spoken languages in the world and the causes of the multitude of spoken languages, both of natural and artificial languages. At the same time, a question to be raised is about the possibility of installing a single language on Terra due to information technologies, and whether it is possible to declare the language of a national minority as a language of communication in society.

Keywords: „Moldavian" language, Romanian language, Russian language, Cyrillic alphabet, school, kindergarten.

În prezent, pe Terra sunt cunoscute circa 65 de limbi, vorbite fiecare de cel puțin 10 milioane de oameni. Limba română o vorbesc circa 24 milioane, fiind limbă oficială în România, Republica Moldova (inclusiv în stânga Nistrului) și Serbia (Voivodina), precum și recunoscută ca limbă minoritară în Ucraina, Serbia și Ungaria. De fapt, sunt mii de limbi, dialecte și graiuri vorbite în diferite grupuri ale popoarelor lumii. E știut faptul că limba vorbită reprezintă unicul mod de a păstra cultura unei națiuni, menținând în ansamblu gândirea umană.

Pe lângă limbile naturale există și nouă limbi artificiale, cea mai răspândită fiind *esperanto*, vorbită de 100.000-3 milioane de persoane. A fost lansată ca limbă internațională în 1887, de către lingvistul, medicul, inventatorul și traducătorul polonez, de origine evreiască, Ludovic Lazar Zamenhof (15.XII.1859, Białystok, Imperiul Rus-14.IV.1917, Varșovia, Regatul Poloniei).

Pot fi aduse exemple când oamenii din aceeași țară, care locuiesc la câteva sute de kilometri unii de alții, să nu se înțeleagă între ei, dacă nu au studiat la școală limba literară unică. Nu știu dacă pentru noi poate fi adus alt exemplu mai elocvent decât cazul României și Republicii Moldova, datorită faptului că în Republica

[1] Doctor în istorie, Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan", Centrul de Cercetări Enciclopedice – Chișinău, Republica Moldova; e-mail: iumalcoci@yahoo.com.

https://biblioteca-digitala.ro

Moldova limba română (zisă moldovenească), timp de jumătate de secol (1940-1990), s-a studiat pe baza grafiei chirilice, fiind excluse multe cuvinte care erau considerate strict românești. Și mai ridicolă, dacă nu chiar tragică, era utilizarea rusismelor. Pentru confirmare vom da un exemplu de anunț publicat în ziar (vezi imaginea), precum și pentru comparație un mic dicționar rus-român:

оформате 7 пэрць а апэрэ-

Заводу де зэгар дин Рыбница

А ЫНШЕПУТ ПРИНИРЯ СЫЛЕЙ ЛУКРЭТОАРЕ ПЕ АНУ ДЕ ПРОДУШЕРЕ 1940—1941

ЗАВОДУЛУЙ ЫЙ ТРЕБУСК ЛУКРЭТОРЬ ДЕ АША КВАЛИФИКАЦИЙ

вистонщишь, пресовишь, кочегарь, газовщишь, ынкэркэторь ла ынкэркаря ши дискэркаря свечелелор, ынкэркэторь ла пэнуиря ши ынкэрнаря зэгарулуй ши лукрэторь де рынд.

ЫНВОЕЛИЛЕ ДЕ ЛУКРУ:

Лукрэторий се гарантэзэ ку общежитие, ештернуц, мынкаря дин сокотяла де фацэ, лукру сдельник.

ДИРЕНЦИЯ

Завод (zavod) – uzină, fabrică;
Сила (sila) – forță, putere fizică;
Квалификация (kvalificația) – calificare, specialitate;
Весовщик (vesovșcic) – cantaragiu;
Прессовщик (pressovșcic) – lucrător la presă, presor, matrițer;
Кочегар (kocegar) – fochist;
Газовщик (gazovșcic) – specialist în gazificare;
Паковать (pakovati) – a împacheta, a ambala;
Общежитие (obșcejitie) – cămin, internat;
Сдельный (cdelinîi) – în acord, cu bucata.

La fel de ridicol este transliterat din rusă cuvântul „сахар” („sahar”) – зэгар (zăgar) „în moldovenește”. Din rusă în română, „загар” („zagar”) se traduce „bronzare, bronz”. Intuim că bronzați erau creierii „făuritorilor” limbii moldovenești, care la auzul cuvântului „zahăr” au primit, credem, vreo indicație de a translitera litera „h” în „г” (g) chirilic, cum au făcut-o în numele de familie Huțu (Гуцу – Guțu), obținând astfel un „зэгар” (bronz) minunat.

La Muzeul Pedagogic Republican din Chișinău pot fi găsite manuale, ziare din anii '40 ai secolului al XX-lea, unde sunt expuse mostre ale celor mai năstrușnice creații ale marilor inventatori de limbă moldovenească. Manualul era numit „învățălnic”, prosopul sau ștergarul – „mânăștergură”, cravata – „gâtlegău”, acidul uric – „acreală chișătică”, bilet de membru – „bilet de cilen”, nodul unei căi de comunicații – „ciot” etc., etc.

Situația s-a schimbat radical odată cu numirea, în 1950, a lui Leonid Brejnev (1906-1982) ca prim-secretar al Moldovei sovietice. Dacă predecesorul său, activistul de partid Nicolai Covali (1904-1970), a participat la deportarea miilor de basarabeni spre Kazahstan, la înfometarea sistematică a țăranilor, atunci Brejnev a avut alte directive: rusificarea populației prin repartizarea sistematică a băștinașilor, după absolvirea studiilor medii de specialitate și superioare cu cele mai bune rezultate, departe de hotarele Moldovei sovietice și înlocuirea lor cu specialiști „invitați” din alte republici unionale, în special din Rusia, Ucraina, Belarus. Majoritatea secretarelor din diferite anticamere, a dactilografelor, erau invitate având ca prim beneficiu alocarea spațiului locativ gratuit. Rusificarea sistematică a învățământului, administrației și culturii a fost continuată de activistul de partid Dmitri Gladki (1911-1959). Dacă în școlile din sate se studia în „limba moldovenească”, atunci la oraș se închi-

https://biblioteca-digitala.ro

deau școlile/clasele cu predare în limba băștinașilor, iar în instituțiile de învățământ superior și profesional cursurile de specialitate se țineau, în general, în limba rusă.

În articolul 1 al Declarației Universale a Drepturilor Omului se spune: „Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi. Ele sunt înzestrate cu rațiune și conștiință și trebuie să se comporte unele față de altele în spiritul fraternității". Aceste afirmații erau flagrant încălcate în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Este necesar de menționat că autorii de manuale, scriitorii, profesorii din rândul populației autohtone se străduiau să perfecționeze scrisul și vorbirea orală, dar limba utilizată ca mijloc de comunicare era totuși departe de a fi româna autentică, mai ales din cauza alfabetului chirilic utilizat în scriere. Pentru a înțelege realitatea lingvistică, vom exemplifica consecințele deznaționalizării din propria experiență, ceea ce va demonstra cum s-a ajuns la Marea Adunare Națională din 1989 și la cea din 1991.

La 1 septembrie 1980, fiul mai mare, Nicolae, a plecat la şcoală în clasa întâi. Nici prin minte nu mi-a venit vreodată să-l înscriu în clasa cu limba rusă de predare. Nu am căutat nici şcoală cu înclinaţii speciale, ci l-am înscris la şcoala din sector, şcoala nr. 10 din sectorul Botanica al municipiului Chișinău (şcoală mixtă ruso-moldovenească), azi Liceul Teoretic „Mihai Eminescu". Având profesori de excepţie în satul natal, Schineni, şi în centrul raional, orașul Soroca, nu-mi puteam imagina că în capitală poate fi altfel. Eu nu am văzut draperii la ferestrele şcolii din satul natal şi nici chiar la cele din centrul raional. Părinţii mei nu erau impuşi sa plătească nici un fel de taxe. Ce-i drept, nici nu prea ar fi avut de unde, după modul mizer de remunerare al colhoznicilor. Pe lângă problemele legate de profesionalismul dascălilor din capitala republicii, a mai existat o problemă pe care am aflat-o abia când fiul era în clasa a VIII-a şi la care voi reveni mai jos. Am fost mirată când în anticamera şcolii secretara directorului, o fetişcană cam obrăznicuţă, îndemna mamele (Sectorul era mai mult muncitoresc din cauza numeroaselor uzine de rang unional), să-şi înscrie odraslele în clasele cu limba rusă de predare, căci astfel li se vor deschide mai multe uşi în viitor. Dacă cineva riposta câtuşi de puţin, imediat încheia discuţia. Deoarece au fost organizate doar două clase cu limba de instruire a băștinașilor autohtoni, în clasa unde a fost înscris fiul meu erau 46 de elevi, în catalog fiind spațiu pentru 45.

Venind la Universitatea de Stat din Moldova (pe atunci în numele lui V.I. Lenin), unde activam în calitate de lector universitar la Catedra de fizică teoretică, am fost întrebată în ce şcoală mi-am înscris fiul. Am răspuns simplu – la şcoala nr. 10. Dar cei care m-au întrebat (desigur, în limba rusă) nu ştiau că şcoala nr. 10 este mixtă. Astfel, chiar a două zi, pe 2 septembrie, am fost întrebată în ce clasă va studia fiul, cu ce limbă de predare. Iarăşi am răspuns, fără să am vreo suspiciune – limba moldovenească (de română nu putea fi vorba atunci). Au urmat argumente „grele" pentru a-mi transfera fiul în clasă cu limba rusă de predare, deschizându-i-se mai multe căi pentru viitor. Am răspuns, fără a mă gândi la repercusiuni, că nu-l voi putea ajuta la însuşirea temeinică a materiei de studiu, deoarece eu nu cunosc terminologia la toate disciplinele în limba rusă, iar dacă copilul nu va obţine rezultate excelente la învăţătură, nu aş vrea să-l văd muncitor la Magadan. Consecințele le-am depistat peste ani.

https://biblioteca-digitala.ro

Era luna martie 1981. Fiul mai mic, Iulian, urma ca la 14 aprilie să împlinească un anişor. Întrucât concediul neplătit de creştere a copilului şi stagiul neîntrerupt de muncă se acordau doar până la această vârstă, urma să revin la serviciu, iar copilul să frecventeze grădiniţa. De fapt, îl înscrisesem în rând pentru a obţine un loc la grădiniță chiar din primele săptămâni de viaţă. În cerere am solicitat grădiniţă cu limba „moldovenească", indicând vreo 4 grădiniţe, fie aproape de casă, fie aproape de serviciu, fie pe traseul casă-serviciu. Erau nişte cozi interminabile la comisia care elibera certificatele de repartizare a locurilor la grădiniţe, aşa încât se stătea şi noaptea în rând. De seara până dimineaţa stătea în rând soţul, iar apoi veneam eu să-l înlocuiesc. La „comisie", 4 persoane de sex feminin completau nişte registre, încheind cu „нет мест" („nu sunt locuri"). La prima audienţă n-am înţeles nimic, mi s-a spus să vin peste o lună. Am venit peste o lună, situaţia s-a repetat. Copilul îl dusesem la mama soacră, Maria Malcoci-Bacinschi, în satul Coșcodeni, căci trebuia să revin la serviciu. Pentru a treia audienţă „m-am pregătit" psihologic de o altă discuţie. După toate procedurile repetate, în momentul când mi s-a spus „нет мест" nu m-am mai ridicat să plec. Le-am întrebat (în română) pe cele 4 tovarăşe de ce îşi bat joc de mamele (aceleaşi) care stau şi fac coadă de atâtea ori la uşa lor. Nu sunt locuri? De ce şi cum unele familii (aveam unele informaţii) primesc loc la grădiniţă fără să stea o zi în rând? Nu plec, am zis, până nu mi se repartizează un loc. Atunci cea de a patra persoană din comisie îmi strigă: „Сейчас я вам дам, я вам дам" („Imediat vă dau eu, vă dau eu"). Mi-au propus grădiniţa nr. 17. Întrebând unde se află şi ce prezintă (căci nu făcea parte din cele solicitate), am aflat că e de fapt creşă. Copilul meu avea un an și jumătate şi nu avea nici un rost să-l duc la creșă. Mi-au propus o grădiniţă care se găsea în alt sector al oraşului. Le-am zis că în acel sector sunt alte mame care aşteaptă ca şi mine, dacă e nevoie le invit de după uşă (tovarăşele s-au schimbat la faţă). Mi-au propus o altă grădiniţă de limbă rusă de pe sector. Le-am amintit că în cererea mea este indicată altă limbă. Atunci „şefa" din nou a ridicat vocea: „А что вас скушают в русский садик?" („Dar ce, o să vă mănânce în grădiniţă rusă?"). Apoi a început foarte calm să-mi explice că grădiniţele cu limba rusă sunt mai multe, iar cu limba moldovenească mai puţine. Am ascultat atent, propunându-le să transformăm atunci o grădiniţă de limba rusă în grădiniţă de limba moldovenească, căci în rândul de aşteptare foarte multe mame solicită locuri în aceste grădiniţe (s-au făcut albe ca varul reprezentantele puterii). Era pe la sfârşitul lunii mai. Atunci m-au rugat să vin în luna iulie şi îmi vor da un loc la grădiniţă.

Am făcut coadă și a patra oară în acelaşi mod. Când am intrat, din nou cele 4 tovarăşe au scris în registre, iar „şefa" mi-a întins certificatul gata completat, fără să mă informeze în prealabil ce grădiniţă îmi propune. Luând acest „document", am văzut că mi se propune cea mai bună din cele solicitate. A urmat: „Вы довольны?" („Sunteţi mulţumită?"). La răspunsul meu „da" a urmat „По вас не видно" („După înfăţişarea dvs. nu se vede"). „Dar ce trebuia să sar în sus, după atâta timp pierdut, stând la aceste cozi create artificial? La revedere!", am răspuns.

Încă în luna martie am scris și cererea de revenire la serviciu în moldoveneşte (limba română cu grafie chirilică). Am transmis-o la catedră prin soţul meu, căci mă aflam la țară cu fiul. Am reînceput activitatea la 1 aprilie, fiind întrebată de șeful catedrei de ce am scris cererea în limba moldovenească şi nu în limba rusă. Toate cererile până atunci le scrisesem, în principal, în limba moldovenească. Am

https://biblioteca-digitala.ro

întrebat stupefiată: „А что, нельзя?” („Da ce, nu se poate?”). Răspunsul a fost: „Не то что нельзя, не принято” („Nu că nu se poate, dar nu se obişnuieşte”).

Toate aceste lucruri m-au făcut să fiu mai atentă la ceea ce se întâmpla de acum înainte în jurul meu. Vedeam cum eram impuşi să vorbim doar ruseşte. Până atunci îmi părea ceva natural.

În 1983 am plecat cu copiii la teatru. Am cerut la casă bilete, vorbind în română, de unde mi s-a reproşat: „Говорите по-человечески!” („Vorbiţi omeneşte!”). Mi-am dat seama că până atunci mă adresam în rusă (aceasta era omeneşte), iar fiind cu copiii am vorbit în limba de acasă (de la bucătărie). Tot în acel an am plecat cu Iulian, de trei ani, la magazin, la secţia cu jucării. Discutam cu el că putem cumpăra doar o jucărie acum şi ar fi preferabil să-şi aleagă pe cea ce o doreşte mai mult. Deodată s-a apropiat o vânzătoare tinerică şi a început să mă dojenească: „Почему говорите с ребенком по-молдавски?. Говорите по русски, ему русский язык нужен” („De ce vorbiţi cu copilul în moldoveneşte? Vorbiţi ruseşte, îi trebuie limba rusă”). Am lăsat-o fără răspuns şi mi-am văzut de ale mele. Cu toate acestea, parcă m-am trezit dintr-un somn greu. Am fost marcată fără voia mea. O urmă adâncă mi-a rămas în suflet. Situaţia lingvistică ce se crease în acea perioadă o cunoşteau şi o înţelegeau cu adevărat doar cei care aveau copii la şcoală sau la grădiniţă, în capitală și centrele raionale. Ceilalţi nu simţeau vreun disconfort. Starea de lucruri era de aşa natură încât şi elevii de la puţinele şcoli cu limba de predare moldovenească, în afara orelor de clasă, vorbeau doar în rusă, limbă căreia i se aduceau laude şi preamărire, iar moldovenească cu alfabetul ei chirilic, stâlcită, se considera ca o limbă inferioară, a ţăranilor.

Îmi amintesc cum fiul Nicolae, venind după primele zile de la şcoală, m-a întrebat: „Mamă, dar de ce copiii din clasele ruse strigă la noi „ţaranî, ţaranî”?”. Li se crea copiilor din clasele cu limba de predare moldovenească un simțământ de inferioritate. I-am explicat ce înseamnă „ţăran” şi ce înseamnă „colhoznic”. I-am spus că nu are de ce să-i fie ruşine că e nepot de ţăran, căci sunt oameni muncitori, harnici, oneşti. Totuşi, în şcoala unde nu se vorbea în limba ta, unde pe pereţi erau inscripţii doar în limba rusă, disconfortul era la fiecare pas.

În acea perioadă am aflat despre campaniile organizate periodic împotriva „naţionalismului”. Una dintre ultimele a fost lansată la 3 august 1982 prin decizia Biroului politic al Partidului Comunist al RSSM – „Despre manifestările naţionaliste în republică şi măsurile în vederea consolidării educaţiei ideologico-patriotice şi internaţionaliste a oamenilor muncii”. Cred că peste tot erau puşi acei care ne urmăreau şi ne „îndrumau” pe „calea cea dreaptă”. Deoarece Uniunea Sovietică a fost creată prin forţa armelor, tot cu forţa era menţinută. Politica naţională era ca şi în toate imperiile. Citind romanele *Ion* şi *Pădurea spânzuraţilor*, de Liviu Rebreanu, găsim aceeaşi situaţie a ţăranului român şi în Imperiul austro-ungar. Aceste romane le-am citit împreună cu nepotul Cezar-Casian, care, din fericire, a studiat la gimnaziu și liceu limba și literatura română după alte programe școlare.

În anul 1986, elevii erau înscrişi la școală începând de la vârsta de 6 ani (ca experiment, căci multe experimente au mai fost efectuate pe bietul meu popor; de exemplu fiul mai mare, în 1989, din clasa a IX-a a fost promovat direct în clasa a XI-a. Pe atunci indicațiile partidului erau executate imediat). Primul an, în principal, era organizat la grădiniţă, ca mai apoi următorii 3 ani copiii să fie trecuţi la şcoală. A fost

https://biblioteca-digitala.ro

înscris şi fiul mai mic, Iulian, însă manualele nu erau editate la timp, conform noilor programe. Erau mai multe probleme decât soluţii. Marele noroc al copiilor a fost doamna Maria Coşcodan, învăţătoare cu o experienţă bogată de viaţă (împreună cu părinții a fost deportată pe tărâmuri străine), înzestrată cu calităţi, metode de lucru cu copiii (mai mulţi ani a fost metodistă la grădiniţă, a predat şi în clasele primare cu limba rusă de instruire). În toamna lui 1987, această clasă a trecut la şcoala nr. 10, elevii fiind în clasa a II-a. Astfel, clasele primare reveneau din nou la patru ani de studii, însă vârsta de școlarizare a revenit din nou la șapte ani.

Ne-am dus la careu, unde s-a vorbit doar în limba rusă. O singură fetiţă a recitat 4 versuri în „moldoveneşte". Plecând spre casă, Iulian m-a întrebat despre ce s-a vorbit acolo, căci nu a înţeles nimic. L-am rugat totuşi să-mi spună cam ce s-ar fi vorbit acolo după părerea lui. Desigur, mi-a spus lucruri din imaginaţia lui de copil, dar nici pe departe ce s-a vorbit la acel careu. Iarăşi vechea poveste. Noi eram noi înșine doar la bucătărie.

După o săptămână am aflat că mai multe discipline vor fi predate acestor copii de clasa a II-a în limba rusă: muzica, desenul, educaţia fizică, ritmica şi, desigur, limba rusă. Fiul mai mare, Nicolae, era în clasa a VIII-a. Am aflat cu stupoare că şi lui aceste discipline de studiu i-au fost predate tot în rusă. În primul an de şcoală nu putea să-mi explice clar ce are de desenat, ce au făcut la ora de muzică, însă eu nu ştiam că disciplinele pot fi predate în altă limbă unor copii de clasa întâi. Nicolae nu înţelegea ruseşte aproape deloc, fiind crescut până la vârsta de 5 ani la ţară, la bunici. Întrebându-l de ce nu mi-a spus despre aceasta, a zis: „Eu credeam că aşa trebuie să fie la şcoală". Un mare semn de întrebare mi-a apărut față de învățătorii și profesorii moldoveni de atunci: oare nu vedeau ce se întâmplă?

Nu puteam să mai admit ca şi la al doilea fiu să-i fie lezate drepturile elementare, să nu cunoască cum se spune în maternă „stânga-mprejur", „cheia sol". Majoritatea părinţilor şi-au exprimat indignarea. A fost convocată o şedinţă cu părinţii, fiind invitată şi administraţia şcolii. A venit o doamnă care vorbea doar ruseşte, fiind director adjunct pentru învăţământul primar (?). Ne-a explicat foarte amabil că nu pot avea doi profesori de acele discipline şcolare, fiindcă sunt ore puţine (?, erau câte opt clase paralele), iar şcoala fiind mixtă au doar un singur profesor (şi acela vorbea doar limba rusă). Am propus să angajeze profesori ce cunosc limba acestui pământ şi să li se predea moldoveneşte claselor de limbă rusă. Răspunsul a fost: „Если вам не нравится, найдите себе школу!" („Dacă nu vă place, găsiţi-vă şcoală!"). Aici răbdarea noastră a luat sfârşit… Am obţinut ca învăţătoarea clasei să le predea elevilor și disciplinele la care nu au profesori instruiți în limba maternă la disciplinele respective. Dar am scris şi un articol în ziar[2], relatând starea de lucruri din învățământul preuniversitar, deoarece în celelalte clase primare continua vechea poveste.

De fapt, problemele lingvistice abia urmau să fie ridicate cu adevărat la nivel de țară. Au început şedinţele periodice ale Cenaclului „Alexei Mateevici", a apărut articolul *Veşmântul fiinţei noastre*, de Valentin Mândâcanu[3]. Iar la şcoli lipsea

[2] Iulia Malcoci, Olga Leu ș.a., *Să ne facem cinstit datoria de patrioţi*, în „Literatura şi Arta", nr. 39 (2199), 24 septembrie 1987.
[3] Valentin Mândâcanu, *Veşmântul fiinţei noastre*, în „Nistru", nr. 4, 1988.

https://biblioteca-digitala.ro

cu desăvârşire literatura, chiar şi în limba moldovenească. Astfel, am scris o scrisoare la revista *Nistru* (nr. 6, 1988), fiind publicată cam o treime din ce am scris:

„Uneori îmi amintesc de lecţiile de istorie din şcoală. Pe de o parte mi se spunea că ţărănimea rusă era cea mai asuprită clasă socială pe timpul regimului ţarist. Pe de altă parte mi se spunea că în 1812 Moldova a fost alipită la Rusia-mamă. Interesant: reiese că ţăranul rus nu mai putea de necazuri, iar cel moldovean şi-a găsit, în sfârşit, izbăvirea. De parcă ţarismul ar fi deschis cel puţin o şcoală în limba moldovenească (sau română-n.n.) pe teritoriul alipit, de parcă n-ar fi dus o politică de rusificare în Basarabia. Repercusiunile acestei politici se mai simt şi astăzi. Exemplific. În multe şcoli din capitală copiilor din clasele primare li se predau până la cinci obiecte în limba rusă, iar dacă mai includem şi lecţiile de limbă rusă, reies ceva mai multe. În studiourile de muzică se predă numai în ruseşte. S-ar părea că ţelul şcolii nu este de a da elevilor cunoştinţe trainice, dar de a-i învăţa altă limbă. La biblioteca pentru copii din raionul Sovietic (azi sectorul Botanica-n.n.), bibliotecarele care, de fapt, ar trebui să-i ajute pe copii să-şi aleagă cărţile, nu cunosc limba moldovenească. În afară de aceasta, biblioteca are foarte puţine cărţi în limba moldovenească. Există doar două polițe pe care e scris „Литература на молдавском языке” („Literatura în limba moldovenească”) (mă refer la literatura pentru clasele primare). Parcă ar fi expuse pentru muzeu.

Nu-s specialist în domeniul limbii, de aceea îi rog pe specialiştii care afirmă că există două limbi să alcătuiască de urgenţă un dicţionar român-moldovenesc sau moldo-român.

După câte îmi dau seama, limba literară de unii e numită română, iar cea poluată cu rusisme moldovenească. Am vizitat diferite regiuni ale Rusiei. Poporul se exprimă în diferite dialecte. Unii pronunţă un „o” accentuat, alţii îl transformă în „a”, însă nimănui nu i-a venit în cap să spună că există două sau trei limbi”.

Desigur, ulterior, un dicţionar asemănător celor solicitate în mod ironic a apărut, ca o ruşine naţională. Mă gândesc că poate de la acea scrisoare le-a venit ideea de a elabora o asemenea „lucrare”. Au procedat anapoda şi cu multe lucrări ale marilor scriitori: expresiile incomode erau înlocuite cu puncte de suspensie, mai ales fragmentele în care se menționa despre limba română, poporul român, România.

Peste tot se discutau problemele alfabetului, a limbii și drapelului. Era un suflu parcă îndrumat de Domnul. Eram o apă şi un pământ. Vorbitori de limbă rusă, de alte naţionalităţi, se întrebau „А что, мы не дома?” („Da ce, noi nu suntem acasă?”). La Catedra de fizică teoretică unde activam, aceştia ne aduceau fel de fel de argumente despre binele „eliberării”. O profesoară mi-a zis: „Юля, если бы не была советская власть, ты бы не получила высшее образование” („Iulia, dacă nu ar fi fost puterea sovietică, tu nu ai fi obţinut studii superioare”). I-am zis că aş fi studiat la Sorbona, dacă părinţii mei ar fi fost remuneraţi conform muncii lor. Un coleg, fost student de al meu, mi-a zis: „Вы знаете, я не хочу чтобы у Днестра ставили границу. Там у меня - родственники” („Ştiţi, eu nu vreau ca să se pună hotar pe Nistru, acolo eu am rude”). I-am răspuns: ”Dar eu peste Prut nu am rude? Şi-apoi cerând scoaterea sârmei ghimpate de pe Prut, am cerut punerea ei pe Nistru? Voi aveţi în cap hotare, sârmă ghimpată, noi nu dorim aşa ceva nicăieri. Avem rude peste tot, vrem să ne deplasăm liber, fără ca să cerem permisiunea comitetului central”.

https://biblioteca-digitala.ro

La argumentele noastre nu aveau contraargumente. La ședința catedrei, unde în primăvara lui 1989 au fost puse în discuţie „măreţele teze” ale PC al RSSM privind limba vorbită de băștinași, am luat cuvântul, relatând istoria adevărată a acestei palme de pământ. Profesorul universitar, membru-corespondent Iurie Perlin, originar din Kiev, a spus că totdeauna a ştiut că e o singură limbă şi nu două. Adică limba română, dar m-a întrebat de către cine am fost împuternicită să vorbesc. Răspunsul meu a fost foarte convingător: bunica Zinovia – care a suferit foamea, colectivizarea, pângărirea bisericii; mama Eudochia – care, absolvind patru clase cu note de zece, a fost „eliberată” şi liber a robit pe lanurile de sfeclă de zahăr şi de tutun; mama-soacră Maria – care absolvind două clase de liceu (Liceul „Domniţa Ileana” din Bălţi) cu note de 10, a fost „eliberată” şi liber a îngrijit viţeii la ferma colhozului; copiii mei – pentru care nu am nici grădiniţă, nici şcoală cu limba maternă de predare. Vedeţi dvs., nu-şi puteau imagina că nu stă în spatele nostru vreo organizaţie care să ne conducă, să ne spună cum să acţionăm, aşa cum aveau cei care ne „sfătuiau” să vorbim cu copiii ruseşte. Șeful de catedră (originar din Volgograd, Rusia), nu mult timp după şedinţă a scris cerere de eliberare şi a plecat în oraşul natal, zicând: „Мне нечего возразить этим людям” („Nu am ce le reproşa acestor oameni”). Erau oameni și printre cei veniți prin repartizare unională, care înţelegeau repercusiunile „eliberării” noastre. Mult mai târziu aflasem ca tatăl profesorului universitar I. Perlin a fost împuşcat la Kiev în 1937. Din păcate și astăzi unii conaţionali nu înţeleg pe ce lume trăiesc. Şcoala sovietică şi-a atins scopurile. Dar și efectul de rob nu poate fi eliminat decât în timp. Să ne amintim de robii lui Vasile Alecsandri.

După câțiva ani de frământări sociale: organizarea periodică a Cenaclului „Alexei Mateevici”, mitingurile băștinașilor unde se scanda necontenit „limbă, alfabet”, articolele din periodice au dus la adoptarea la 31 august 1989 a limbii moldovenești cu grafie latină ca limbă de stat, pentru denumirea corectă a căreia mai luptăm și azi. Se vede că „îndrumătorii” noştri au făcut exces de zel, de ne-au trezit „din somnul de moarte”, obţinând în anul 1989 revenirea la alfabetul latin şi la studierea limbii române și altor discipline în limba română în instituţiile de învăţământ pe toate treptele.

Anii 1988-1991 au fost anii marilor schimbări în societatea dintre Nistru și Prut. Totuşi, mentalitatea oamenilor a rămas cea creată de decenii şi până azi. În mare parte, regimului de atunci i-a reuşit „crearea omului nou” – fără istorie, limbă, obiceiuri, pământ… Puterea nu recunoştea nelegiuirile regimului comunist: nici deportările, nici foametea organizată, nici colectivizarea forţată, nici rusificarea societăţii… Astfel, am scris articolul *A fost şi foametea din 1962-1963,* publicat în ziarul *Tineretul Moldovei,* nr. 72 din 17 iunie 1990:

„Deşi m-am născut în 1950, pentru mine foametea şi deportările nu constituie o temă neştiută. Până mai ieri despre toate acestea la noi nu s-a publicat nimic, dar bunica şi mama mi-au povestit mult despre aceste evenimente tragice. Mi-au povestit fără gânduri de politică, fără a urmări scopul „de a pune mâna pe putere”, după cum trâmbiţează autorităţile despre cei ce încearcă să numească lucrurile pe nume, să rostească adevărul deplin, obiectiv, şi nu „adevărul” cel convenabil celor puşi de sus.

Mama şi bunica au rămas atunci în viaţă ca prin minune. Pâinea le-a fost luată până la ultimul bob. Până şi un pumn de crupe (din budălăul din cotruţă – vas

https://biblioteca-digitala.ro

de lemn pentru ales unt-n.n.) le-a fost luat. Dar având vreo trei teancuri de zestre, covoare, lăicere (tot rod al muncii lor), au supravieţuit. Au supravieţuit, fiind martori oculari şi pătimiţi ai tuturor nelegiuirilor.

Una din aceste nelegiuiri a fost foametea din 1962-1963 (din perioada hrușciovistă), despre care, din păcate, deocamdată n-am întâlnit nicăieri nici un rând în ziare. Mama nu avea din ce ne coace măcar o turtă. Ţin minte cum umblam cu bunica şi cu fratele de vreo 6-7 ani prin satele din împrejurimi după pâine de mazăre. Din vina cui şi cu ce scop s-au organizat toate acestea? Cu ce scop se organizează deficitul de astăzi? În ţara aceasta nimic nu se face întâmplător. Şi ar fi cazul ca istoria să descrie mai amănunţit „calea glorioasă" pe care am parcurs-o până azi ca să tragem cu toţii concluziile necesare.

Bunica mea n-a ştiut a citi, dar având o bogată experienţă de viaţă ne povăţuia şi ne îndruma aşa cum astăzi nu o pot face multe mame şi bunici cu şcoala medie terminată. Bunica a murit în 1976 la vârsta de 84 de ani. A trăit şi în timpul guberniei ţariste, şi „sub ocupaţia boierilor români", şi în „Moldova eliberată". Iată cum aprecia ea aceste schimbări: „Cu românii trăiam mai bine ca la ţarul rus, dar aşa ca acum nici pe timpul ţarului n-a fost". Comentariile sunt de prisos (totuşi, ziarul mi-a modificat spusele bunicii. Bunica spunea un pic altfel: s-a trăit greu şi la români, dar aşa ca la ruşi nici la ţarul Nicolai nu s-a trăit. Tatăl meu Gheorghe Rotari (1928-1993) caracteriza timpul în care a trăit astfel: „Nu m-au pus la icoane nici românii. Am muncit. În schimb, ne era plin podul cu pâine, putina cu brânză şi covata cu miere)".

Ascultând acasă povestirile bunicii, iar la şcoală fiind educaţi de pe poziţii marxist-leniniste, credeam că bunica poate, ca femeie simplă ce era, nu înţelegea ceva. Cu timpul însă am înţeles că anume bunica povestea faptele şi evenimentele aşa cum s-au produs ele în realitate, fără a le schimonosi în favoarea vreunei ideologii sau vreunui partid politic.

Când am citit în copilărie *Coliba lui moş Toma* (copiii mei au citit deja *Coliba unchiului Tom*), de Harriet Beecher Stowe, mă bucuram că noi cel puţin nu suntem vânduţi ca nişte robi. În rest, mama robea mai ceva ca robii „lui Beecher Stowe" pe plantaţiile de sfeclă de zahăr, iar mai apoi pe cele de tutun, în condiţii inumane, pentru o remunerare mizeră. Şi azi mulţi colhoznici muncesc tot aşa. Spre deosebire de robii „lui Beecher Stowe", noi am fost lipsiţi de posibilitatea de a ne lupta împotriva robiei noastre, căci la fiecare pas ni se trâmbiţa că am fost eliberaţi, astfel că eliberatorii se aflau pretutindeni în preajma noastră. Iar astăzi am mai aflat că suntem încă şi vânduţi, arginţii fiind cele 40 de mii de ruble date de către guvernul sovietic în 1947 drept premiu celor care îi expediau pe băştinaşii de aici în Siberia, precum şi cele 150 de ruble plătite azi pentru fiecare familie ce îşi părăseşte baştina. Se vede că unii concep înflorirea naţiunilor prin… dispariţia lor".

Desigur, textul original a fost modificat pe alături, puțin accentul „înmuiat". De fapt, a fost publicat doar jumătate din articolul expediat. A doua parte am scris-o despre armata sovietică. Fratele a fost 5 ani în armată în Ungaria, unde și-a făcut serviciul militar, înrolându-se în continuare. Un cumnat a fost aviator militar. Soțul a făcut doi ani de armată, fiind ofițer, după absolvirea facultății.

https://biblioteca-digitala.ro

Aveam material de ajuns. Faptele descrise despre armată ziarul nu le-a publicat. În schimb, a plasat în locul textului o fotografie cu cinci soldaţi care ţin degetul mare în semn de aprobare cu brio. Nimeni nu înţelegea ce au acei soldaţi cu textul de mai sus. Doar eu înţelegeam mesajul ziarului. Cine ştie, nu era pregătit colegiul de redacţie să publice aşa ceva sau încă mai era cenzura la putere (de parcă astăzi nu ar fi). În opinia mea, toţi autorii unor astfel de articole erau în vizorul securităţii. După câte îmi amintesc, în acele rânduri am scris despre încurajarea mamelor singure (dar cu copii), oferindu-le anumite facilități față de mamele care aveau soți (astfel a fost susținut concubinajul, care astăzi poate fi urmărit la tot pasul). Acestor „domnișoare" li se dădea loc la grădiniță fără rând, ajutor material, iar unele primeau și apartament de stat (gratuit). Ultimele cred că erau amantele unor șefi. Multe odrasle ale mamelor singure au ajuns la casa de copii, dar nu cunoșteam nici un băiat care ar fi fost înfiat, ci doar fete. Băieții consider că erau înscriși la școli militare, „dresați" pentru a participa în cele mai fierbinți locuri (Afganistan, Gruzia...), iar în caz că nu se mai întorceau nu avea cine-i căuta.

Curaj.TV

STRUCTURA ETNICĂ
A POPULAȚIEI REP.MOLDOVA

RECENSĂMÂNTUL din #2014

	Etnie	Populație	% din total	% creștere/desc. față de reces. 2014
1.	Băştinaşi declarați Moldoveni	2.068.058	75,1%	▼ 1,0%
2.	Băştinaşi declarați Români	192.800	7,0%	▲ 4,8%
3.	Ucraineni	181.035	6,6%	▼ 1,8%
4.	Găgăuzi	126.010	4,6%	▲ 0,2%
5.	Ruși	111.726	4,1%	▼ 1,9%
6.	Bulgari	51.867	1,9%	0,0%
7.	Țigani	9.323	0,3%	▼ 0,1%
	Celelalte grupuri etnice	13.900	0,5%	▼ 0,2%
	Total	**2 804 801**	**100%**	▼

Conform recensământului din anul 2014 (vezi imaginea), în Republica Moldova s-au declarat moldoveni/români 82,1%, iar ruși 4,1%, ultimii ocupând locul cinci după componența națională. Dar și azi se mai găsesc voci care insistă ca limba rusă să fie legiferată ca limbă de comunicare. Oare poate fi numită limba unei minorități limbă de comunicare pentru majoritate?

De la lingvistul român, academicianul Alexandru Graur (1900-1988), aflăm cauzele evoluției, diferențierii, scindării, dar și dispariției limbilor vorbite[4]. Preistoricii admit că inițial oamenii au apărut în același loc pe Terra, vorbind aceeași limbă, apoi, înmulțindu-se, s-au deplasat mereu în căutarea hranei, devenind grupuri, triburi, ginți necomunicabile din cauza lipsei de transport, iar din necesitatea de a comunica au creat fiecare limba sa. Însă mai apoi, o parte din aceste limbi au încetat de a mai fi vorbite, cele mai frecvente motive fiind dispariția populației din cauza cutremurelor, prăbușirilor de pământ sau colectivitățile fiind măcelărite de alte populații. Desigur, o altă cauză este asimilarea vorbitorilor unei limbi, ceea ce s-a întâmplat cu multe naționalități puțin numeroase ale fostei URSS. Acestea prin „înflorirea"* lor au dispărut.

În prezent suntem martorii înființării unor instituții de învățământ preuniversitar (primar-liceal), dar și grupe în instituțiile de învățământ superior unde procesul educațional se desfășoară, integral, în limba engleză sau franceză. Cele de limbă rusă ne-au rămas ca moștenire de la vechiul sistem. Urmărim cum terminologia științifică, medicală, politică în cea mai mare parte a lumii devine aceeași. Oare este

[4] Alexandru Graur, *De ce oamenii vorbesc limbi diferite?*, în "Știința – prietena noastră", București, Editura Politică, 1966, p. 385-400.

https://biblioteca-digitala.ro

posibil să revenim din nou la o singură limbă vorbită pe globul pământesc, mai ales datorită răspândirii și însușirii excepționale a tehnologiilor informaționale?

*) Pentru tinerii de astăzi care nu au studiat cursul *Comunismul științific* la facultate le aducem la cunoștință fără comentarii că principiul de bază al constructorului comunismului era:

- în română: „De la fiecare după capacități, fiecăruia după necesități” (așa suna prin anii ′70 ai secolului XX);
- în „moldovenește”: „Fiecare după puteri, fiecăruia după nevoi” (variantă găsită într-o ediție anterioară).

Totodată mai erau și alte principii nu mai puțin interesante:

- formarea omului nou;
- apropierea satului de oraș;
- înflorirea națiilor prin dispariția lor.

Dacă aplicarea principiului de bază a răspândit teroare, durere și opresiune, apoi celelalte au dus la distrugerea sufletului și rațiunii umane, distrugerea satelor și dispariția multor limbi și culturi.

https://biblioteca-digitala.ro